

НЯКОИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РОДНОЕЗИКОВАТА ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ

Савелина Банова

Увод

Известен е фактът, че чуждият език се изучава на фона на родния език. Изучаващият не изгражда системата на чуждия език като нещо ново, а се опитва чрез непрекъснато сравняване да изучи новия език. Това може да стимулира процеса на езикоусвояване, от една страна, но може и да създаде препятствия, от друга страна, особено в случаи, когато езиковите явления в двата езика формално и семантично не си съвпадат.

Макар че по въпроса за класификацията на грешките са изказани различни мнения (Асеведо 1980, Рабе 1980, Селинкър 1972 и др.), всички автори са единодушни, че на влиянието на родния език при изучаването на чужд език трябва да се обърне специално внимание. Така напр., в най-известната класификация, предложена от Селинкър, която включва пет централни психолингвистични процеса, проблемите за родноезиковия пренос и за свръхгенерализацията привличат най-много вниманието и на тях е отделено основно място.

Теоретични принципи и апарат

Тъй като целта на това изследване е анализ на грешките, повлияни от родния език при изучаване на чужд език, преди да пристъпим към конкретното описание, бихме искали да се спрем накратко на въпроса за мястото на анализа на грешките в съвременната приложна контрастивна лингвистика.

За значението на анализа на грешките в контрастивната лингвистика съществуват различни схващания. След обстояния им преглед А. Данчев (1979:25-26) посочва, че те могат да бъдат обособени в четири групи.

1. Анализът на грешките е полезно допълнение към контрастивната лингвистика.

2. Контрастивната лингвистика и анализът на грешките се разглеждат като относително самостоятелни клонове на приложното езикознание. Контрастивната лингвистика се занимава с "априорен" анализ на потенциалната интерференция между две (или повече) езикови системи, а анализът на грешките прави "постериорен" анализ.

3. Контрастивната лингвистика и анализът на грешките се разглеждат като относително самостоятелни дисциплини, които обаче се допълват взаимно, т.е. намират се в "комплементарно съотношение".

4. Анализът на грешките се приема като по-широка дисциплина, включваща в себе си контрастивната лингвистика.

Според Данчев "най-целесъобразно се оказва разглеждането на анализа на грешките като част от контрастивната лингвистика" (1979:26). Такова е и нашето разбиране на въпроса.

Преобладава становището, че методологическата същност на анализа на грешките, разглеждан като част от контрастивния анализ, се състои в това, че грешките се приемат като основен показател за пътищата за учене на чуждия език. Не може да се твърди, че това становище е напълно без опоненти (вж. напр. Ривърс 1983), но обективно съществуващата реалност налага все по-твърдо необходимостта от използване на анализа на грешките в теорията на приложната контрастивна лингвистика и чуждоезиковото обучение.

Намерението на това изследване е да обърне внимание на родноезиковата интерференция, т.е. какво е влиянието на унгарски език при усвояването на морфологичната категория *род*, присъща на всички славянски езици. Анализират се грешки, които унгарски студенти, следващи българска филология, допускат при посочената по-горе морфологична категория при опита си да продуцират българска реч.

Материалът, който се привежда, безспорно не натежава достатъчно, тъй като е само върху български език, а не върху повече славянски езици, но целта тук е насочване на вниманието към проблема, набелязването му, а не изчерпателното му разглеждане.

Беше избрана категорията род, защото наличието на тази категория в български език и нейното отсъствие в унгарски език поставят асиметричността в морфологичен план между родния (унгарския) и чуждия (българския) език. Тъй като целта на нашето изследване е да се наблюдава родноезикова интерференция, ние прогнозирахме, че именно посочената по-горе асиметричност е вероятна предпоставка за създаване на препятствия за усвояване "без грешка" на съответната категория в български език.

Материалът е събран от устна реч в клас и от писмени работи на студентите – домашни, контролни, тестове и съчинения.

Да уточним критерия, по силата на който сме маркирали с (+грешка) в това изследване.

От лингвистична гл.г. под понятието "грешка" се разбира всяко отклонение от кодифицираната норма на даден език. По този начин това явление обединява твърде разнородни явления, напр. явления, срещащи се в узуса, но неприети от нормативната граматика, различни условности, произтичащи от непоследователно приетия фонетичен принцип в българския правопис и т. н. Ето защо в нашето изследване сме маркирали като "грешка" само тези форми, които са отявлено погрешни, т.е. противоречат на нормативната граматика и не се срещат в узуса. При определяне на грешките експертна роля имаше авторът.

Обикновено, когато се прави контрастивно изследване, трябва да се определи посоката на изследване и метаезикът, чрез който се представя изследването. Тъй като проследяваме родноезикова интерференция, в настоящата работа езикът-източник е унгарският, а езикът-цел е българският, т.е. посоката на анализ е от унгарски към български. За метаезик сме предпочели да изберем естествен език. В нашия случай това е езикът, на който се провежда изследването, т.е. българският език.

Анализирани са всички изказвания в контекст, тъй като много от привидно правилните изрази могат да произлизат от правила, които се различават от езика-цел (Кордър 1971). Чрез разглеждането на всички правилни и неправилни изрази се потвърди тезата, че произнасянето в някои случаи на даден правилен израз не винаги може да бъде доказателство, че са усвоени граматическите правила на езика-цел. Според Сполски такова поведение трябва да се класи-

фицира като "наподобяващо речта поведение" (Сполски 1966). Така например, правилният израз

(1) А няма ли по-евтин?

се оказва погрешен, тъй като става въпрос за стая в хотел и правилният израз е

(2) А няма ли по-евтина /стая/?

Категорията род е една от морфологичните категории, които са присъщи на съществителните имена в славянските езици. При неодушевените съществителни категорията род е арбитражна, докато при одушевените съществителни за лица тя се опира семантично на естествения пол (Бондарко 1976). Оттук следва, че съществителните, означаващи неодушевени предмети и означаващи одушевени предмети за лица се подчиняват на различни правила. Освен това при неодушевените съществителни формалният показател за род не винаги е достатъчен, за да може правилно да се определи родът, тъй като понякога формата е историческа. Напр. съществителните *любов*, *радост*, макар че завършват на съгласен, са от ж.р. Поради посочените по-горе особености на съществителните имена приемаме, че граматическата категория род се проявява най-последователно при съгласуването.

Резултати и обсъждане

Корпусът от грешки съдържа предимно неправилно съгласувани прилагателни в атрибутивна или предикативна употреба, неправилно съгласувани местоимения и числителни имена. На този етап от обучението все още не са изучавани сложните глаголни времена и затова причастията почти липсват в речта на изследваните лица. Поради тази причина те не са включени в екскерпирания материал.

Да разгледаме грешките при прилагателните имена. Така напр., когато са атрибутивно употребени (вж. 1а.), най-често вместо формата за ж.р. или ср.р. се явява формата за м.р., а по-рядко се съчетават формите за ж.р. със съществителни от м.р. и ср.р. и формите за ср.р. със съществителни от м.р. и ж.р. Данните от екскерпирания материал обаче не ни дават основание да направим обобщение.

ние дали има свръхгенерализация на речниковата форма, т. е. на м.р., или на тази форма, с която е срещнато за първи път в процеса на обучение даденото прилагателно име.

При анализирането на грешките при прилагателните имена в атрибутивна употреба беше наблюдавано едно интересно явление, а именно, че почти във всички случаи на грешно употребена форма за род прилагателното име е правилно членувано, съответно нечленувано. Този факт ни дава основание да посочим, че категорията определеност/неопределеност е усвоена преди категорията род. Според нас това наблюдение още веднъж потвърждава тезата, че когато има положителен родноезиков пренос, т. е. дадена граматическа категория се среща и в двата сравнявани езика, то тези категории се усвояват по-рано от тези, които отсъстват в един от сравняваните езици.

1а./ Прилагателни имена в атрибутивна употреба

- (3) Най-хубавият здание е дворецът на царица...
- (4) Сутрин Георги обича да пие *топъл* мляко.
- (5) Днес Росица реши да си облече *зеления* рокля.
- (6) Днес навън е студено и затова Димитър си облече *дебелото* пуловер.

При предикативно употребените прилагателни имена се конкурират неправилно употребените форми за м.р. и ср.р.

1б./ Прилагателни имена в предикативна употреба

- (7) Османската империя е много *силен* и *централизиран*...
- (8) Тази стая е по-*скъп*.
- (9) Тази стая е много *шумно*.
- (10) Пещерата е много *интересно*.

Грешките при атрибутивно употребените числителни и местоимения не се различават принципно от грешките при прилагателните имена.

2. Числителни имена в атрибутивна употреба

- (11) Мари е за *първи* година в България.
- (12) Аз съм роден на *втора* май.

3а./ Местоимения в атрибутивна употреба

- (13) *Всеки* нощ ще танцуваме в дискотеката.
- (14) Към средата на 10-и век се разпространява отшелничество (то). Но *този* движение не е сериозна заплаха за държавата.
- (15) ... *всеки* събота ще *отида* (отивам) при нея.
- (16) Моля, покажете ми *това* пуловер!

Примерите с неправилно употребен род при използването на третоличните местоимения показват несъгласуване по род с референта на съответното местоимение. В български език, както посочва Ницолова, при употребата на третоличното местоимение "важна различителна функция играят родовите различия, които се определят от рода на името, с което е назван неучастникът в речевия акт, а при имената на лица – и от пола им" (Ницолова 1986). В унгарски език, както е известно, няма родови различия в третоличните местоимения. Това според нас дава задоволително обяснение за погрешно употребените третолични местоимения.

3б./ Местоимения-субститути

- (17) Ето шкафа. Ето *я*.
- (18) Ето момичето. Ето *я*..
- (19) Камен е в университета. Ние *я* видяхме.

Както беше посочено по-горе, бяха разгледани всички изказвания – правилни и неправилни. Това ни даде възможност да направим някои наблюдения.

1. Речта на изследваните лица изобилства от грешки, свързани с категорията род.

2. Често в речта на едно и също и.л. дадено съществително име се среща едновременно и с правилно определен род и с неправилно определен род. Ето защо изказваме предположението, че затрудненията с тази граматическа категория не са от семантично естество. Наличието на грешките обаче показват, че все още не са усвоени граматическите правила в езика-цел.

Изводи

Направеният анализ на грешките показва, че усвояването на изследваната категория е затруднена от пренасяне на правила от родния език в изучавания език, т.е. има родноезикова интерференция. Тази интерференция се изразява чрез буквално превеждане на езикови структури (калки) от унгарски език, което в изследвания материал е изразено чрез липсата на съгласуване по род на прилагателните, числителните и местоименията със съществителното име. По този начин са опростени езикови структури на изучавания език чрез пренасяне на правила от родния език.

От друга страна, наличието на граматически категории в изучавания език, които липсват в родния език, водят до по-големи затруднения в усвояването, тъй като усвояването на дадена граматическа категория зависи от множество фактори като концептуалната сложност на граматическото понятие, залегнало в семантиката на граматическата категория, структурата на овладявания език, методиката на преподаване, интелектуалните качества на изучаващия чужд език и т.н.

Както бе изтъкнато по-горе, тук затрудненията не са от семантично, а от формално естество. Това ни дава основание да заключим, че за усвояването "без грешка" на дадена граматическа категория не е достатъчно само усвояването на нейната семантика, а и на граматическите правила, които генерират изказванията в изучавания език.

Според нас причините за появяването на грешките са резултат от родноезиков пренос, но понеже нашите наблюдения не са всеобхватни и не се базират на практически възможния максимален материал, предполагаме, че бъдещи по-обстойни изследвания ще допълнят и евентуално ще изменят картината, представена тук.

ИЗВАДКА ОТ КОРПУСА НА ГРЕШКИ

Прилагателни имена в атрибутивна употреба

Най-хубавият здание е дворецът на царица...

Сутрин Георги обича да пие *топъл* мляко.

Днес Росица реши да си облече *зеления* рокля.

Днес навън е студено и затова Димитър си облече *дебелото* пуловер.

Прилагателни имена в предикативна употреба

Тази стая е по-скъп.

Пещерата е много интересно.

Числителни имена в атрибутивна употреба

Мари е за първи година в България.

Аз съм роден на втора май.

Местоимения в атрибутивна употреба

Всеки нощ ще танцувам в дискотеката.

Моля, покажете ми *това* пуловер!

Но *този* движение не е сериозна заплаха...

Местоимения-субститути

Ето шкафа. Ето я.

Камен е в университета. Ние я видяхме.

ЛИТЕРАТУРА

Асеведо 1980	M.M.Asevedo. The Interlanguage of Advanced Learners: An Error Analysis of Graduate Students' Spanish. "IRAL", vol. XVIII, №3, p. 221– 234.
Бондарко 1976	А. В. Бондарко. Теория морфологических категорий. М., 1976.
Данчев 1979	А. Данчев. Контрастивна лингвистика, анализ на грешките и чуждоезиково обучение. – В: Съпоставително езикознание и чуждоезиково обучение. Първа научно-методическа конференция. В.Т., 1979.
Кордър 1971	P.Corder. Idiosyncratic Dialects and Error Analysis. In: International Review of Applied Linguistics, 1971, 9.
Ницолова 1986	Р. Ницолова. Българските местоимения. София, 1986.
Рабе 1980	H.Raabe. Der Fehler beim Fremdsprachenerwerb und Fremdsprachengebrauch. – Fehlerlinguistik, Hrag. D. Cherubim, Tübingen, 1980, 61–93.
Ривърс 1983	W.U.Rivers. Communicating Naturally in a Second Language Theory and Practice in Language Teaching, Cabr.- Sydney, Cambridge University Press, 1983.
Селинкър 1972	L. Selinker. Interlanguage. In: International Review of Applied Linguistics, 1972, №3.